PRIJS 10 CENT.

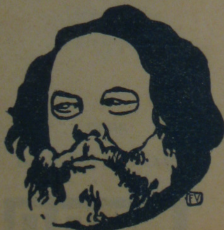
[redacted]

MICHAEL BAKOENIN

Een edele strijder voor de zelf-
bevrijding van het proletariaat.

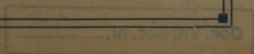
door

B. REIJNDORP.



Uitgave van Comité ter Herdenking van
Michel Bakoenine.

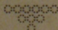
Secretariaat: Iste Helmerstraat 73, Amsterdam



MICHAEL BAKOENIN

EEN EDELE STRIJDER VOOR DE ZELFBEVRIJDING VAN HET PROLETARIAAT

— 1814—1876 —



DOOR

B. REIJNDORP.

„Ik geloof niet aan constituties en aan wetten; zelfs de beste constitutie zou mij niet kunnen bevredigen. Wij hebben iets anders noodig; storm en leven en een nieuwe wettenlooze en vrije wereld." BAKOENIN in 1848.

Het is thans een halve eeuw geleden, dat Michael Bakoenin, in wien de revolutionnair-socialistische en vrijheidlievende arbeiders een der meest vrije denkers en edelste strijders voor de zelfbevrijding van het proletariaat vereeren, in den middag van 1 Juli 1876 op 62-jarigen leeftijd te Bern overleed. Bakoenin is met Karl Marx en Pierre Joseph Proudhon een der drie groote baanbrekers, die in de 19e eeuw de wetenschappelijke theorie en de revolutionnaire organisatie van het socialistisch proletariaat hebben bevestigd en uitgebouwd. Was Marx echter de wetenschappelijke grondlegger van de theorie en organisatie van het gezagscommunisme, belichaamd in de sociaal-democratie en in het later uit de revolutionnaire oppositie hiertegen ontstane bolschewisme, Bakoenin en Proudhon waren daarentegen de wegbereiders voor de

wetenschap en organisatie van het vrijheidlievend socialisme, of scherper uitgedrukt: der sociaal-anarchie. Deze laatste richting van het moderne socialisme streeft, in tegenstelling met het gezagscommunisme van sociaal-democraten en bolschewiki, hetwelk de verovering van de politieke macht van den staat vooropstelt, naar een vrije samenleving zonder privaat-eigendom en zonder staat — dus zonder privaat-monopolies en *ook zonder staatsmonopolie* — en beoogt een volledige vernieuwing of revolutioneering van alle individueele en sociale betrekkingen der menschen. Theoretisch en organisatorisch is deze vrijheidlievende richting van het socialisme, waarvan Bakoenin een der voornaamste baanbrekers is geweest, belichaamd in de internationale sociaal-anarchistische beweging en in het revolutionnaire syndicalisme.

Bakoenin's overlijden bracht een diepe ontroering teweeg onder de socialisten van alle richtingen; bij zijn geopend graf zweeg voor een oogenblik alle verdeeldheid en vijandschap; allen zonder onderscheid gaven uitdrukking aan hun vereering voor den man, zooals een Berner arbeider aan de groeve zeide: „wiens geheele leven aan de heilige zaak van de bevrijding der arbeidersklasse was gewijd." Op Maandag 3 Juli 1876, den

dag van Bakoenin's begrafenis, kwamen socialisten van verschillende scholen en tegenovergestelde richtingen naar Zwitserland, om te Bern den overleden revolutionnairen denker en strijder de laatste eer te bewijzen. De eenvoudige, maar indrukwekkende lijkstoet, bewoog zich vanaf het hospitaal „*de l'Ille*" door de straten van Bern grafwaarts. Aan de groeve werden woorden van afscheid gesproken door Adhémar Schwitzguebel, een horlogemaker uit het Jura-gebergte, door zijn groote intelligentie een der leidende figuren in de sociaal-anarchistische Jura-federatie; verder spraken de Russische revolutionnair Joukóvsky, de begaafde anarchistische schrijver en organisator James Guillaume; de groote geograaf Elisée Reclus, de Italiaansche student Salvioni; de toenmalige anarchist en latere soc.-democraat Paul Brousse, en tenslotte de arbeider uit Bern, wiens woorden ik hierboven reeds aanhaalde.

Levendig en aanschouwelijk worden de gevoelens van smart en sympathie, waarvan de deelnemers aan Bakoenin's begrafenis bezield waren, geschetst in een correspondentie, die een Russische studente aan het toenmaals te Londen verschijnende tijdschrift van Peter Lawroff „Vpered" toezond. Lawroff was als reformist en democratische socialist een te-

genstander van Bakoenin, zoodat geen bijzondere voorliefde hem drijven kon de correspondentie in zijn blad op te nemen. In de bedoelde correspondentie wordt dan over de begrafenis gezegd : „Slechts een kleine groep had den tijd gehad, zich te verzamelen. Daar waren oude vrienden van Bakoenin, vernietigd door smart. Daar waren mannen, die met Bakoenin gevaren hadden getrotseerd op de meest uiteenloopende tijdstippen en op de meest verschillende plaatsen. De jeugd was er, waarvoor hij een leeraar was geweest en mannen die zijn inzichten nimmer hadden gedeeld, maar zijn aanhangers hadden bestreden. Op dit oogenblik echter waren vijanden en vrienden, veteranen en jongeren, die zich hadden voorgenomen opnieuw den strijd aan te binden, bondgenooten en tegenstanders eendrachtig bij elkander. Een groep van menschen bracht een historische kracht ten grave, den vertegenwoordiger van een halve eeuw van revolutionnaire beweging. En deze kleine groep voelde achter zich, onzichtbaar maar talloos, de massa van menschen van alle landen, die in hun geest de begrafenis bijwoonden van hèm, wiens leven samengesmolten was geweest met het leven der gemeenschap."

Bakoenin heeft zelf geen gedenkschriften

nagelaten, maar over zijn machtig strijdersleven, zoo vol emoties en avonturen, is eene uitgebreide litteratuur verschenen. Kort voor zijn dood merkte vijn vriend Reichel tegen hem op, dat hij het zeer jammer vond, dat Bakoenin nimmer tijd had gehad om zijn gedenkschriften te schrijven. Bakoenin antwoordde hierop echter : „Voor wie had ik ze moeten schrijven ? Het loont de moeite niet den mond open te doen. Tegenwoordig heeft het volk van alle nationaliteiten zijn revolutionnair instinct verloren. Het is te veel tevreden met zijn toestand, en de vrees, datgene te verliezen wat het heeft, maakt het onnoozel en traag. Neen, als ik nog eens beter werd, dan zou ik een ethiek schrijven op den grondslag van het collectivisme, zonder filosofische of religieuse frases.“...... Het was Bakoenin niet mogelijk deze ethiek te schrijven, want eenige dagen na het hier vermelde gesprek met zijn vriend Reichel stierf hij.

Het is niet mogelijk in 't korte bestek van dit geschriftje zelfs de voornaamste gebeurtenissen uit het leven van Bakoenin ook maar te memoreeren. En zoo moet ik mij dan ook bepalen tot het vermelden van het voor een juist begrip allernoodzakelijkste, wat ik zonder bezwaar kan doen, omdat uitvoerige en goede levensbeschrijvingen van Bakoenin be-

staan, die voor ieder belangstellende gemakkelijk toegankelijk zijn. Bovendien zal ik in deze verhandeling voortdurend geschriften aanhalen, waarvan de lezing voor naar zelfontwikkeling strevende revolutionnaire arbeiders aanbevelenswaardig is.

Michael Bakoenin was de oudste zoon van een Russische adellijke familie. Hij werd geboren in Mei 1814 te Prjamuchina, in het gouvernement Twer. Zijn kinderjaren verliepen zeer gelukkig ; in het huiselijk milieu was een atmosfeer van wijsgeerige verlichting en levensvreugde, de geest der encyclopedisten, der groote revolutionnaire Fransche schrijvers van het einde der 18de eeuw, Voltaire, Diderot, d'Alembert e. a. werd er gehuldigd. Want zijn vader was vriendschappelijk verbonden geweest met de kringen der Decabristen, jonge Russische aristocraten, die, doordrongen van de beginselen der revolutionnaire encyclopedisten, democratisch, ja, zelfs socialistisch waren en die hun ideeën in den Decabristen-opstand in 1825 poogden te verwezenlijken, een poging, die zij met hun leven en vrijheid moesten bekoopen, omdat de opstand door de regeering in bloed werd gesmoord. De geest van bevrijding en zelfopoffering die van deze jonge Russiche aristocraten uitging, moest natuurlijk een sterken

invloed uitoefenen op de vorming van het karakter en de inzichten van den jongen Bakoenin. Daarbij leefde hij zonder zorg, omdat de drang naar economisch zelfbehoud niet in hem werd gewekt; hij groeide geheel vrij op en in de sfeer van beschaving van het ouderlijk huis werd zijn zieleleven verfijnd tot diepen afkeer van alle wreedheid en ongerechtigheid, terwijl het stille leven op het land zijn fantasie aanmoedigde en een groote lust naar avonturen in hem ontwikkelde.

Nadat Bakoenin op de artillerie-school te Petersburg zijn examen had gedaan, werd hij in 1832 als vaandrig bij een in Litauen in het gouvernement Minsk gevestigd regiment geplaatst. De militaire dienst stond hem echter tegen en hij troostte zich in zijne verveling door ijverige lezing van filosofische werken. Het waren een paar droevige jaren die hij doorbracht en hij verliet dan ook den militairen dienst. Over den geest der soldaten schreef hij: „De opvoeding van deze menschen is vanaf den gewonen soldaat tot de hoogste graden der militaire hiërarchie een zoodanige, dat zij noodzakelijk de vijanden van hen, die geen militair zijn en van het volk moeten worden. Reeds de uniform die zij dragen, welke zoo levendig aan de livrei herinnert, alle onderscheidingsteekens en de be-

lachelijke tooi die de verschillende regimenten en de graden doen uitkomen, al deze kinderachtigheden die een zeer groot deel van hun leven in beslag nemen en die hen vaak zooveel overeenkomst met hansworsten doet hebben, als zij niet altijd zoo gevaarlijk waren — dit alles zondert hen, veel meer als men wellicht denken zou, van de overige maatschappij af... Bij dit alles moet dan nog worden gevoegd, dat elke oorspronkelijke gedachte wordt gedood door de routine en het kunstmatige in dit milieu."

Toen Bakoenin den militairen dienst verlaten had, verbleef hij beurtelings op het landgoed van zijn vader, of in Moscou en in Petersburg. Hij leefde van de goede gaven zijns vaders en ging geheel op in filosofische studie. Bakoenin werd opgenomen in den litterairen kring van den jongen idealistischen filosoof Stankjewitsch, voor wien hij eene groote vereering koesterde en aan welks nagedachtenis hij heerlijke woorden van oprechte vriendschap heeft gewijd. Door Stankjewitsch werd Bakoenin in de filosofie van Kant ingewijd. Hij leerde, zooals hijzelf meedeelt, door de lezing van Kant's hoofdwerk: „Kritiek der zuivere rede", de Duitsche taal. Dan wordt Bakoenin begeesterd door het idealisme van Fichte, en daarna, in 1837,

wordt hij Hegeliaan. Hij maakt in dezen tijd ook kennis met den begaafden kunstcriticus Bjelinski, die het middelpunt vormt van een groep van de meest energieke strijders voor de ontvoogding des volks; en hij ontmoet voor het eerst Alexander Herzen, die juist uit de Siberische verbanning terugkeert.

Als Bakoenin in 1840 naar Berlijn gaat, is de Hegelsche filosofie voor hem niet meer nieuw; hij is over de eerste geestdrift heen en reeds beginnen de invloeden van Ludwig Feuerbach's radicale critiek op zijn geest zich te vertoonen. Bakoenin volgt de college's van den meta-physischen wijsgeer Schelling en publiceert in 1842 onder het pseudoniem Jules Elysard in Arnold Ruge's dagblad een schitterend opstel over „De reactie in Duitschland, een fragment door een Franschman", waarin hij zijn geestelijke ontworsteling aan de bespiegelende wijsbegeerte bewijst, de halve vrijheidsvrienden vernietigend critiseert en voor het eerst duidelijk uitdrukking geeft aan sociaal-anarchistische inzichten. Duidelijk komt dit o. a. tot uiting in de slotwoorden van het opstel, die tot een gevleugeld woord zijn geworden: „De lust tot vernietiging is tegelijk een opbouwende lust."

Intusschen eindigde Bakoenin zijn studie te Berlijn en verhuisde naar Dresden, waar de

revolutionnaire Hegeliaan Arnold Ruge woonde en waar hij ook kennis maakte met Herwegh, den bekenden revolutionnairen dichter, en met diens vrouw Emmy. In deze periode wordt Bakoenin onder den invloed van de geschriften van Proudhon, Cabet en Weitling, en door persoonlijke aanraking met dezen laatste en kennismaking met de beweging der „Jungdeutschen" in Zwitserland, die Proudhon's economische ideeën met het atheïsme en anarchisme verbonden, ook meer beslist socialist.. Want omdat Bakoenin zich in Dresden wegens zijn revolutionnaire beginselen niet veilig voelde, was hij inmiddels naar Zwitserland vertrokken. Het communisme van Weitling stootte hem af, het was hem te autoritair en te fantastisch. Bakoenin zeide dan ook in een paar artikelen, die hij voor een Zwitsersch blad schreef, dat hij geen communist was, ofschoon hij de waardevolle elementen in het communisme erkende en zijn macht in de toekomst voorzag.

In 1844 ging Bakoenin naar Parijs en bleef daar eenige jaren. Hij leerde er Marx kennen, die echter dadelijk door zijn laatdunkende, autoritaire wezen een ongunstigen indruk op hem maakte, al aarzelde hij ook geen oogenblik om Marx' wetenschappelijke superieuriteit te erkennen. In 1847 werd Bakoenin

uit Parijs verbannen wegens het houden van een redevoering over den strijd der Polen voor hun vrijheid. Uit deze rede, waarin Bakoenin Russen en Polen samen oproept om het czarisme te vernietigen en alle Slavische volken gezamenlijk tot de revolutie tegen het despotisme in Europa, blijkt overduidelijk de valschheid der vaak geuite beschuldiging, als zou Bakoenin pan-Slavist zijn geweest. Bij deze uitwijzing van Bakoenin werd door het Russisch gezantschap te Parijs het schandelijke gerucht verspreid, dat Bakoenin een spion der Russische regeering zou zijn, van wien men zich ontdeed, omdat zijn opruierijen thans te ver gingen. In verband met de een jaar later door Marx in zijn blad de „Neue Rheinische Zeitung" opgenomen correspondentie uit Parijs, waarin tegen Bakoenin dezelfde valsche beschuldiging uitgebracht werd, leze men de interessante, uitmuntend gedocumenteerde brochure van Victor Dave: „Michael Bakoenin en Karl Marx, de geschiedenis van een laster-campagne."

Inmiddels had Bakoenin het bericht ontvangen, dat zijn goederen door den Russischen staat in beslag genomen waren en dat hij tot levenslange verbanning naar Siberië was veroordeeld. Van Parijs begaf hij zich naar Brussel, maar hij voelde zich daar erg

vereenzaamd ; de daar verblijf houdende Polen en Duitsche Marxisten en de locale Belgische democraten, konden hem geen van allen bekoren. Hij was verlangend naar de komst der revolutie. Aan Emmy Herwegh schreef hij schertsend : „Ik echter wacht op mijne, of als gij liever wilt, op onze gemeenschappelijke vrouw — de revolutie. Eerst dan zullen wij werkelijk gelukkig, d.w.z. ons zelf zijn, als de heele wereld in brand staat."

Met het uitbreken der Februari-revolutie keerde Bakoenin weer naar Parijs terug. Hij ontplooide daar een energieke propaganda voor het revolutionnaire socialisme, maar daar hij het als zijn eerste taak beschouwde, de meest energieke elementen der democratie te verbinden om hierdoor de revolutie algemeen te maken, bleef er geen tijd en gelegenheid voor practischen socialistischen arbeid over. Nog voor de Juni-slachting verliet hij Parijs. De revolutionnairen, die voorloopig hadden overwonnen, beschouwden hem als een lastig element, als een die veel te ver ging.

Omdat Bakoenin zelf zooveel mogelijk voor de uitbreiding der revolutie wilde werken, begaf hij zich naar Duitschland, om met de Slaven in contact te komen. In April 1848 kwam hij in Duitschland aan. Zijn beginselen waren te midden van de revolutie nog scher-

per omlijnd geworden. Hij stond zeer sceptisch tegenover de kiezerij en verwachtte alles van de revolutie der arbeiders en boeren. In een brief, in het „roode jaar" aan Georg Herwegh gericht, wijst hij er nadrukkelijk op, dat zijn hoop op de *anarchie*, dus op de vernietiging der staten is gevestigd.

Zijn innerlijken drang naar de bevrijding der Slaven deed hem deelnemen aan het Slaven-congres, hoezeer hij ook wist, dat de tendenzen van dat congres *niet* met zijn overtuiging strookten. Het congres werd door een militairen aanval onderbroken, die tot revolutie leidde, in welker centrum Bakoenin zich bevond. In dezen tijd komt 't tot 'n openlijken breuk tusschen Marx en Bakoenin, wegens een heftigen aanval dien Marx op Georg Herwegh had gedaan over den veldtocht van het democratisch legioen in Baden. Bakoenin erkende later dat Marx zakelijk gelijk had, maar in den toon van den aanval vond hij een reden het voor zijn vriend Herwegh op te nemen.

Na het Slavisch congres te Praag, verscheen in het nummer van 6 Juli 1848 van de door Marx en Engels geredigeerde „Neue Rheinische Zeitung" de hierboven reeds genoemde correspondentie uit Parijs met de lasterlijke aantijging, dat de groote Fransche

schrijfster George Sand in het bezit zou zijn geweest van papieren, waarin Bakoenin als een spion van de Russische regeering zou zijn ontmaskerd. Op verzoek van Bakoenin zond George Sand aan de „Neue Rheinische Zeitung" een schrijven, waarin zij *de correspondentie als van a tot z gelogen* noemde en dat zij nimmer Bakoenin's eerlijkheid in twijfel had getrokken. Ofschoon Marx en zijn vrienden hierna allerlei verontschuldigende uitvluchten zochten, kwam toch telkens deze laster tegen Bakoenin weer geniepig naar voren. Men kan dit alles uitvoerig en met feiten gestaafd nalezen in de boven aanbevolen brochure van Victor Dave.

Maar het Slavische congres te Praag had ook tot gevolg, dat te Leipzig, waarheen Bakoenin na de uiteenjaging van het congres gegaan was, een kring van meerendeels Boheemsche studenten zich om hem heen verzamelde. Door hen dacht hij Boheme te doen ontwaken. Hij wilde een gelijktijdig uitbreken der revolutie op verschillende plaatsen voorbereiden.

Vroeger dan Bakoenin zelf het verwacht had, brak echter de revolutie uit, en wel in 't begin van Mei 1849 te Dresden. Jammer is, dat hij zich eerst op den 6en Mei op aandringen van zijn trouwen vriend Heubner,

die lid van de voorloopige regeering was, bij de beweging aansloot. Bakoenin deed zijn best; de verdediging, den aanval, de propaganda naar buiten op het platteland, alles werd met frissche kracht aangepakt. Maar helaas, het was te laat! Terwijl men Richard Wagner langs administratieven weg vervolgde, werd Bakoenin in den nacht van 9-10 Mei te Chemnitz door Saksische burgers overvallen en aan de Pruisische soldaten uitgeleverd. Op 14 Januari 1850 werd het doodvonnis in eerste instantie over hem uitgesproken. Op 16 April volgde het doodvonnis in tweede instantie. Deze dubbele terdoodveroordeeling werd in Juni daaropvolgend in levenslange tuchthuisstraf veranderd. Maar nog in hetzelfde jaar zou er in Bakoenin's vreeselijk lot verandering komen. Vanwege zijn betrekkingen met de samenzwerende organisaties in Boheme, voornamelijk te Praag, werd hij op 13 Juni aan Oostenrijk uitgeleverd. Zijn gevangenschap was bijzonder wreed; door vreeselijk lijden overmand, deed hij een poging tot zelfmoord. In Mei 1851 werd hij nogmaals terdood veroordeeld, nu door ophanging. Weer werd zijn vonnis gewijzigd in levenslange zware kerkerstraf. En daarna werd hij aan Rusland uitgeleverd. Bakoenin zat in Rusland 6 jaar, eerst van

1851—1854 in de Peter-Paulsvesting, en daarna van 1854—1857 in Schlüsselburg gevangen, in welke gevangenissen hij een ontzettend lijden doormaakte. In 1857 werd zijn lot eenigszins verzacht, doordat hij naar West-Siberië werd verbannen.

Bakoenin's leven in Siberië was voor hem een betrekkelijke verademing, vergeleken met het ondragelijk lijden, dat er aan was vooraf gegaan. Hij huwde daar met de dochter van een Poolschen banneling, Kwiatkowski genaamd. Ten slotte was het hem in 1861, na het overwinnen van ontzaglijke moeilijkheden, mogelijk te vluchten. Over Japan en Californië reizend, kwam hij aan het einde des jaars te Londen aan. Bakoenin ging daar direct zijn landgenooten Herzen en Ogareff opzoeken, met welke hij sedert zijn verblijf te Moscou vriendschappelijk verbonden was gebleven. Weldra zou echter blijken, dat een samenwerking tusschen hem en deze vrienden niet meer mogelijk was. Zijn jonge vrouw zag hij eerst in 1863 te Stockholm weer.

Met de terugkomst van Bakoenin in Europa begint het tweede groote bedrijf van zijn machtig leven. Hij zal nu den strijd voor het revolutionnair en vrijheidlievend socialisme meer in het bijzonder en scherper omlijnd gaan voeren; hij zal tegelijk theoretisch en

practisch, voor zoover de strijd hem gelegenheid overlaat, het sociaal-anarchisme historisch en wijsgeerig met woord en geschrift verdedigen, en op deze theorie zal hij de organisatie doen steunen, de autonome, federatieve organisatie voor den economischen en politieken zelfbevrijdingsstrijd van het revolutionnaire proletariaat. Hij zal de meest wezenlijke grondlegger van de sociaal-anarchistische beweging worden, en door zijne opvatting van de directe actie van het proletariaat, een voorlooper van het revolutionnaire syndicalisme. En wat hem voor de vijanden onoverwinnelijk maken, en een innige vereering en aanhankelijkheid onder de verstandelijk en moreel edelste elementen der onderdrukte massa geven zal, is het feit, dat hij een der weinige klassiek gevormde intellectueelen zal zijn, die minder theoreticus, dan geniaal, volkomen zich gevend agitator wezen zal.

Bij dezen Titanen-strijd zal echter Bakoenin tegenover zich vinden de andere groote baanbreker voor de bevrijding van het proletariaat, die hem reeds vóór zijn verbanning uit Europa zijn vijandschap voelen liet, de wetenschappelijke grondlegger en organisator van het autoritair communisme: Karl Marx. In en om de „Internationale" zal dan die

ontzaggelijke worsteling worden gevoerd tusschen Marx en Bakoenin, om de beginselen van vrijheid en van gezag, om de vraag: of de wetenschappelijke theorie als een axioma moet worden beschouwd en de organisatie centralistisch van uit één middenpunt en van boven naar onder moet worden geleid, of dat het vrije denken zal worden geëerbiedigd en de organisatie van individu tot groep en tot organisatie van groepen binnen de volken en over de geheele wereld, dus van het eenvoudige tot het samengestelde, van onder naar boven, federatief *zichzelf* zal leiden. Deze worsteling om twee tegenovergestelde beginselen, zal door het strijdend proletariaat der geheele wereld worden gevolgd.

De overwinning in dezen strijd was *schijnbaar, want slechts uiterlijk* aan de zijde van Marx en zijn aanhangers. De *innerlijke, want wezenlijke* overwinning was echter aan de zijde van Bakoenin en zijn richting. Want door de feiten der werkelijkheid zelf, door de opeenvolgende economische en politieke wereldgebeurtenissen, door de richting waarin zich wetenschap, wijsbegeerte en kunst ontwikkelden en door de droevige resultaten van de richting, die de meerderheid van de socialistische beweging, vooral in het tijdvak der 2e Internationale insloeg, is de vrije, natuurlij-

ke en organische opvatting van Bakoenin bevestigd. Marx beschouwde de verovering van de politieke macht van den staat als het noodzakelijke uitgangspunt van den strijd van het proletariaat. Bakoenin daarentegen achtte voor de verwerkelijking van het socialisme de vernietiging van den staat, de geweldorganisatie die het privaat-eigendom en het kapitalisme beschermt en in stand houdt, noodzakelijk. Marx wist met *alle* middelen zijn standpunt omtrent de noodzakelijkheid van de verovering der politieke macht van den staat en de hiervoor noodige vorming van een politiek-parlementaire partij door het proletariaat definitief aangenomen te krijgen, op het beruchte congres der Internationale in 1872 te 's Gravenhage gehouden — waar *zeer symbolisch* Bakoenin, die niet aanwezig kon zijn, omdat hij in Holland niet komen mocht, door een zelfs met vervalschte mandaten verkregen meerderheid uit de Internationale geworpen werd. In het tijdperk der 2e Internationale constitueerden zich de sociaal-democratische partijen in de verschillende landen, en hoe meer de verovering van de politieke macht van den staat in practijk werd gebracht, hoe meer het parlementairisme en de wetgeving werden beoefend en sociaaldemocratische ministers en andere waardig-

heidsbekleeders deelnamen aan de kapitalistische regeeringen, des te meer werd het socialistisch beginsel verloochend en verworpen. De strijd die tusschen Marx en Bakoenin over de beginselen van gezag en vrijheid in de 1e Internationale was gevoerd, werd op de congressen der 2e Internationale tot op het in 1896 te Londen gehoudene, tusschen sociaal-anarchisten en sociaal-democraten voortgezet. Wel niet direct op het eerste congres der 2e Internationale, dat in 1889 te Parijs bijeenkwam, maar reeds op dat te Brussel in 1891 en dat te Zürich in 1893 werd getracht de sociaal-anarchisten zelfs met lijfsgeweld uit te werpen, hetgeen te Londen in 1896 definitief aan de sociaal-democraten gelukte.

Gedurende den wereldoorlog en de periode die er op is gevolgd, wordt door schier iedere economische en politieke gebeurtenis, zoowel binnen de afzonderlijke landen als op het groote wereldtooneel, de juistheid van Bakoenin's opvattingen omtrent de noodzakelijkheid der vernietiging van den staat en de vrije, federatieve organisatie als eerste voorwaarde voor de verwerkelijking van het socialisme, nog duidelijker en onweerlegbaarder gedemonstreerd. Wij zien bij het uitbreken van den wereldoorlog, dat overal de sociaal-

democraten, op enkele persoonlijke uitzonderingen na, door hun aan de bourgeois-regeeringen, waaraan zij medewerken, ontleende bureaucratische staats- en gezagsvereering geleid en verstandelijk en moreel machteloos gemaakt door hun mechanisch-materialistisch geloof aan de alles-bepalende, buiten den menschelijken wil omgaande, economische ontwikkeling, zich bij de nationalistisch-imperialistische bourgeoisie aansluiten. Aldus het socialisme verloochenend en verradend, stellen zij zich mede aansprakelijk voor den wederkeerigen volkenmoord. En dit alles: hun goede voornemens op hun anti-oorlogscongres te Bazel in 1912 en dat te Brussel zelfs één dag voor het uitbreken van den oorlog ten spijt! Zij heffen, terwille van den vrede met de bourgeoisie, hun 2e Internationale op, of liever: zij behoeven haar niet eens op te heffen, want zij stort vanzelf ineen, sneller nog en zekerder dan de 1e Internationale was ondergegaan, nadat Marx Bakoenin had doen uitwerpen op het Haagsche congres van 1872. Voor de reactie, vooral voor het clericalisme als laatste bolwerk van het kapitalistisch privaat-eigendom en den staat, kwamen nieuwe uitzichten. Het fetischisme, het bijgeloof in alle kerkelijke en politieke vormen, dat de massa-moord uit beginsel ver-

dedigt en verheerlijkt en de uitbuiting en onderdrukking van den mensch door den mensch als de door god gewilde orde voorstelt, laaide overal op met nieuwe kracht. Want de revolutionnaire kracht, die den val in den afgrond van het barbarisme had kunnen stuiten, was gebroken door het verraad van millioenen aan het socialistisch beginsel. En dezelfde sociaal-democratie, die de staten hielp *in* den wereldoorlog tientallen millioenen van menschenlevens aan den moloch van het imperialisme ten offer te brengen, hielp de kapitalistische reactie *ná* den wereldoorlog, iedere revolutionnaire beweging der zoo wreed geteisterde proletarische massa's tegen het afschuwelijk stelsel van uitbuiting, knechting en moord den kop in te drukken, of, zooals in Duitschland door Noske geschiedde, in bloed te smoren. Gewoon iedere revolutionnaire spontaniteit, elk eigen initiatief der massa af te keuren en tegen te werken en als „breidelaars van de hartstochten der massa" te fungeeren, hiervoor voordeelige ambten en dank inoogstend van kapitalisten en heerschers, zijn de sociaal-democraten met hun naar den staat gevormde autoritaire partij- en vakvereenigings-organisaties de aangewezen macht gebleken, om de zelfbevrijding van het proletariaat door de sociale revolutie en

de verwerkelijking van het socialisme tegen te houden.

Ook de Russische revolutie heeft Bakoenin's standpunt schitterend bevestigd! Een oogenblik scheen het, alsof de revolutionnaire partij der bolschewiki Bakoenin's opvatting omtrent de vernietiging van den staat en de vrije federatieve organisatie zeer dicht naderde. Toen n.l. in den herfst van 1917 de Russische revolutie, nadat Kerensky en de zijnen van het tooneel verdwenen waren, in haar tweede stadium trad, moesten de Marxistische regeerders rekening houden met de vereering en sympathie, die voor de revolutionnaire heldenfiguur van Bakoenin in de nagedachtenis van boeren en arbeiders voortleefde. Maar er bestaat ook in 't algemeen in Rusland onder de boeren en arbeiders een sterke intuïtieve sympathie voor het sociaal-anarchisme. Wilde dus de revolutie niet reeds in haar geboorte worden verstikt, dan moest met deze vrijheidlievende, décentralistische neigingen van de massa rekening worden gehouden. Immers, van de centralisatie en het despotisme had de massa tot dusver niets dan ellende en leed ondervonden. Wij zien dan ook bij het begin der Marxistische revolutie de revolutionnaire regeerders, — vooral Lenin — naar een samenvatting zoeken tus-

schen het autoritair en libertair socialisme, welke samenvatting in de practijk eenigszins was belichaamd in de eerste arbeiders- en soldatenraden. De poging van Lenin, om in zijn boek over „Staat en Revolutie" deze samenvatting door een gekunstelde uitlegging van de Marxistische staatsleer theoretisch tot stand te brengen, is mijns inziens volkomen mislukt. Ik kan hier helaas niet verder op ingaan en wil er nog slechts op wijzen, dat het oordeel der bolschewiki over Bakoenin, in overeenstemming met de revolutionaire situatie waarin zij verkeerden, aanvankelijk ook veel waardeerender was dan bij de andere Marxisten.

Het duurde echter niet lang, of de centralisatie van macht in handen der regeering overwon over de geheele linie.

Uit een en ander blijkt ten duidelijkste, dat ook de gang van de Russische revolutie de juistheid van Bakoenin's opvatting bewezen: dat de sociale revolutie ondergaat en de verwezenlijking van het socialisme uitblijft, als niet de heerschappij en de staat, het voornaamste bolwerk van het privaat-eigendom, worden vernietigd.

Direct nadat Bakoenin in 't laatst van December 1861 van zijn vlucht uit Siberië te Londen was aangekomen, begon hij weer met

ongebroken energie en zelfopoffering naar alle kanten zich in verbinding te stellen met revolutionnairen, die sedert de revolutie van 1848 en de felle reactie welke hierop was gevolgd, zich niet meer roerden, of die pas bij zijn afwezigheid naar voren waren getreden. De toestand op het wereldtooneel scheen gunstig. De tocht van Garibaldi naar Sicilië en Napels, de Poolsche opstand die iederen dag kon uitbreken, de opleving van de revolutionnaire propaganda in Rusland — het waren alle symptomen van de herlevende revolutionnaire activiteit, die de zestiger jaren der 19e eeuw zou kenmerken. Bakoenin's pogingen echter, om opnieuw contact te krijgen met zijn oude strijdmakkers en geestverwanten, leden maar al te vaak schipbreuk. Onder de revolutionnairen van 1848 was hij feitelijk de eenige, die, ondanks de ontzettende vervolgingen waaraan hij van de zijde der reactie had blootgestaan, werkelijk jong was gebleven.

Voorloopig bleef Bakoenin te Londen, waar hij bij zijn aankomst door een Engelsche arbeidersgroep was verwelkomd. Hij maakte er kennis met beroemde socialistische ballingen uit den revolutie-tijd en ook met Engelsche socialisten. Maar ook de kliek om Karl Marx begon hem weer met haar laster te

vervolgen, evenals zij dit in 1853 had gedaan, toen zij, juist op het oogenblik dat Bakoenin in de Saksische vesting Königstein voor de wraak der heerschers om zijn optreden in de revolutie van 1848 in ketenen geklonken op zijn doodvonnis wachtte, de infame lafheid had, om in de kranten weer de valsche beschuldiging te lanceeren, als zou Bakoenin een spion zijn der Russische regeering. De besliste tegenspraak van den laster door George Sand, schenen de heeren te ignoreeren of vergeten te zijn.

Nadat Bakoenin zich gedurende de jaren 1862 en 1863 voor de laatste maal geheel aan de Slavische kwestie heeft gewijd en zelfs een geruimen tijd in Zweden heeft doorgebracht, om van daaruit den Poolschen opstand te steunen, gaat hij in 1864 naar Italië, waar hij oude vrienden opzoekt en met nieuwe strijders uit de revolutionnaire beweging kennis maakt. Volstrekt niet ontmoedigd door het mislukken van den Poolschen opstand, schrijft Bakoenin in een brief van 24 April 1864: „Ook in het Westen is de vloed der reactie geëindigd, — thans begint opnieuw de vloed der revolutie." Hij poogt de vrijmetselaars voor zijn atheïstische en sociaal-anarchistische beginselen te winnen, voor welk doel hij een beginselverklaring opstelt, die in

kiem alles bevat wat hij later in zijn onvergankelijke, helaas fragment gebleven studie „God en Staat" uitvoerig wilde uiteenzetten. Deze poging bij de vrij-metselaars mislukt, maar Bakoenin heeft meer succes bij de meest geavanceerden onder de aanhangers van Marzini en Garibaldi. Hij leert een aantal jonge mannen kennen, die reeds actief aan de revolutionnaire bewegingen in Italië hebben deelgenomen, zooals G. Fanelli, Carlo Gambuzzi, S. Friscia, A. Tucci, Carmelo Palladino e. a., benevens den Pool Waleryan Mroczkowski, den Russischen geleerde en lateren anarchist Leon Metschnikoff, enz. In overeenstemming met geestverwanten in verschillende landen, komt dan in 1866 het geheime genootschap „Fraternité internationale" (internationale broederschap) tot stand, waarvoor Bakoenine de statuten ontwerpt en een „Catéchisme révolutionaire" schrijft.

In 1867 gaat Bakoenin als lid van den „Vredes- en Vrijheidsbond" met zijn medeafgevaardigden van de „Fraternité internationale" naar Genève, waar in September het eerste „Vredes- en Vrijheidscongres" zal bijeenkomen. De meerderheid van dit congres, uitgeschreven met het doel een inniger samenwerking tusschen de republikeinen en radicalen van West-Europa tot stand te bren-

gen, bestaat uit burgerlijke democraten. Er is ook een delegatie van de Marxistische „Internationale" aanwezig. Heftig botsen de meeningen der burgerlijken en socialisten op elkander, tot het congres in een tumult eindigt. Voor het eerst ontvouwt hier Bakoenin in 't openbaar zijn sociaal-anarchistische beginselen omtrent den staat. Hebben de Marxistische afgevaardigden de klasseheerschappij als oorzaak van den oorlog gebrandmerkt, Bakoenin valt den staat aan, niet alleen als oorzaak van den oorlog, maar ook als uitbuiter der arbeiders en beschermer van de bevoorrechte klasse. Of deze staat zich nu monarchie dan wel republiek noemt, is van geen overwegend belang. Bakoenin eischt als voorwaarde voor den wereldvrede. Eerst na-volk, elke provincie en iedere gemeente het absolute recht, vrij en autonoom te zijn, te leven en zichzelf te besturen overeenkomstig eigen belangen en eigen wil. Hij is er van overtuigd, dat bij de handhaving van deze vrijheid iedere eenheid zooveel ijver zal hebben, dat zij deze vrijheid niet alleen voor zichzelf beschermt, maar ook iedere eenheid de andere te hulp zal snellen, wanneer op de een of andere wijze haar vrijheid wordt aangetast. De vernietiging der tegenwoordige gecentraliseerde geweldsstaten is derhalve de

voorwaarde voor den wereldvrede. Eerst nadat zij uit den weg zijn geruimd, zal de ideale maatschappij, de vrije vereeniging van alle vrije eenheden, die van onder naar boven zijn georganiseerd, zich kunnen ontwikkelen.

Bakoenin sluit zich in Juli 1868 bij de centrale sectie der Internationale te Genève aan. Zijn eerste werk als lid hiervan is, dat hij tracht een toenadering tusschen der Vredes- en Vrijheidsbond en de Internationale tot stand te brengen. En hij doet een voorstel in zijn sectie, dat de Internationale ook naar het volgend congres van den Bond afgevaardigden zal zenden. Op het vredescongres te Genève heeft Bakoenin zitting genomen in de propgramma-commissie, die een concept zal samenstellen voor een juist omlijnd program van den Vredes- en Vrijheidsbond, dat op het eerstvolgend congres in behandeling zal komen. Bakoenin doet al zijn best om in het program van den Bond de grondbeginselen van het sociaal-anarchisme te doen opnemen. In een brief aan zijn vriend dr. Gustav Vogt, een broeder van den beroemden materialistischen natuuronderzoeker Karl Vogt, somt hij de volgende beginselen op, die de Internationale en de Vredes- en Vrijheidsbond beiden moeten aannemen, willen zij hun doel bereiken : „Economische gelijkstel-

ling van alle klassen en alle menschelijke individuen op aarde; dientengevolge afschaffing van het erfelijk eigendom, inbezitneming van grond, bodem en arbeidsmiddelen door de algemeene vereeniging der arbeiders-associaties. In deze vereeniging moeten alle tegenwoordige staten worden opgelast en eveneens alle politieke instellingen, die op individueel en erfelijk eigendom van kapitaal en grond berusten." En in de program-commissie kost het Bakoenin de grootste moeite, om de volgende zijn algemeen economisch standpunt goed typeerende clausule in het ontwerp opgenomen te krijgen: „Het tegenwoordige economische stelsel moet radicaal worden veranderd, als wij tot een rechtvaardige verdeeling van den rijkdom, den arbeid, de ontspanning, de algemeene ontwikkeling, d.w.z. den grondslag van de bevrijding der arbeidersklasse en tot de opheffing van het proletariaat willen komen."

Op het 2e congres van den Vredes- en Vrijheidsbond, dat van 21 tot 25 September 1868 te Bern bijeen kwam, waar, zooals wij zagen, het bondsprogram definitief zou worden vastgesteld, werd juist om het hier weergegeven program-artikel van Bakoenin het felst gestreden. Het 3e congres van de Internationale, dat een week vroeger, van 6 tot 13

September 1868 te Brussel was gehouden en historisch van het hoogste belang was, omdat daar voor het eerst door het revolutionnaire proletariaat de algemeene werkstaking als meest afdoende middel tegen den oorlog werd aanvaard — dit congres verwierp tevens het voorstel van Bakoenin, dat de Internationale zich officieel op het 2e congres van den Vredes- en Vrijheidsbond zou doen vertegenwoordigen, het overigens aan den wil van elk overlatend er al of niet aan deel te nemen. Maar overigens bleek ook de invloed van Bakoenin uit de frissche strijdlust en zelfbewuste onbevangenheid, waarmede vooral revolutionnair-economische onderwerpen behandeld werden, zooals grond en bodem aan allen, de machines aan de arbeiders, de vrije arbeiders-associaties, enz.

Laat ons echter nog even vertoeven op het congres van den Vredes- en Vrijheidsbond. Zooals ik hierboven zeide, werd het economisch pragrampunt van Bakoenin het felst bestreden niet alleen door de burgerlijke democraten, maar óók door de autoritaire socialisten. In zijn verdedigingsrede, die uit historisch oogpunt zeer belangrijk is, trok Bakoenin voor het eerst in het openbaar de principieele scheidingslijn tusschen zijn sociaal-anarchistisch standpunt en het staats-

socialisme der sociaal-democraten. Hij trad vooral tegen het staats-socialisme op, socialisme in den geest van het „Communistisch Manifest", dat alle krachten der maatschappij in den staat wil concentreeren en daarom de ontkenning van alle vrijheid is. Hij eischt de volkomen vernietiging van het beginsel en de voogdijschap van den staat. Hij wil — zooals hij reeds op het 1ste congres van den Bond te Genève heeft gezegd, — de organisatie der maatschappij van onder naar boven langs den weg der vrije organisatie en de afschaffing van het individueel- en het erfelijk eigendom, *dat eene instelling van den staat is.* (Cursiveering is van mij. R.) Natuurlijk werd het revolutionnair-economische program-artikel van Bakoenin door de burgerlijk-democratische en staatssocialistische meerderheid van het congres verworpen. Alleen zijn vrienden en geestverwanten stemden er voor.

Door dezen gang van zaken op het Berner congres werd Bakoenin als 't ware automatisch buiten den Vredes- en Vrijheidsbond geplaatst. Zijn pogingen tot samensmelting van den Bond met de Internationale waren mislukt en een langer verblijf onder die machtelooze burgerlijke elementen had voor Bakoenin en zijn vrienden geen zin meer. Hij trad dan ook o. a. met Fanelli, Elie en Elisée

Reclus, Rey, Joukowski enz. uit den Bond en zij organiseerden zich als „Internationale Alliantie der Sociale Democratie." Deze organisatie vormde een vertakking van de Internationale en nam de statuten hiervan aan. Feitelijk was de „Alliantie" geen nieuwe vereeniging, maar veeleer het tot openbare organisatie geworden geheime genootschap „Fraternité Internationale", dat, zooals wij hierboven zagen, door Bakoenin in 1864 in Italië was gesticht. De leden van de „Fraternité" waren echter zóózeer aan hun vereeniging gehecht, dat zij ook haar lieten voortbestaan tot 1869.

Door Marx en zijn aanhangers is steeds beweerd, dat Bakoenin de oprichting van de Internationale Alliantie der Sociale Democratie zou hebben doorgedreven, om met Marx' Internationale te concurreeren en zijne persoonlijke macht en doeleinden te bevorderen. Deze beschuldiging wordt zoowel door de feiten als door het persoonlijk karakter van Bakoenin weerlegd. Het is zielkundig zeer goed te begrijpen, dat Bakoenin weinig lust gevoelde om zich in de eerste jaren bij de Internationale, die in 1864 te Londen was opgericht, aan te sluiten. Hoe diep hij ook overtuigd was van de noodzakelijkheid der internationale aaneensluiting van het revolu-

tionnaire proletariaat voor zijn zelfbevrijding en de oprichting van de Internationale als een machtig historisch en tevens heugelijk feit moest beschouwen, toch was zijn opvatting van de revolutionaire, herscheppende, ja wereld-vernieuwende taak van het proletariaat veel te ruim, hij hield te veel rekening met *alle* factoren van het menschelijk leven, om deze taak louter als een economische en politieke te beschouwen, zooals de Internationale in die eerste jaren van haar bestaan practisch deed. Daarbij had Bakoenin een veel grooter waardeering voor de vrijheid als een noodzakelijken, onuitroeibaren natuurdrang in elk menschelijk wezen. En ook de tweeslachtige, verwarde staatsopvatting in de Internationale moest hem tegenstaan, waar hijzelf een zooveel juister en logischer — zooals wij straks nog nader zullen zien — een meer op de werkelijkheid en de sociologie steunende opvatting van den staat had. Bij dit meeningsverschil kwam dan nog het weten, dat de Internationale beheerscht werd door den autoritair Marx, die, hoezeer Marx hem ook hoogschatte om zijn wetenschappelijke gaven en zijn zelfopofferende trouw aan de zaak van het proletariaat, tóch uit diepe zielkundige oorzaken, door tegenovergestelde karaktereigenschappen een natuurlijke vijand van hem

was, wat Marx hem trouwens duidelijk genoeg had doen blijken. Om al deze redenen is het, zooals ik zeide, zielkundig alleszins verklaarbaar, dat de Internationale in de eerste jaren maar weinig aantrekkingskracht op Bakoenin kon uitoefenen.

Dat echter Bakoenin, nadat hij tot de Internationale als lid was toegetreden, omdat de internationale zaak van het proletariaat hem boven alles ging, een curreerende organisatie tegen de Internationale zou hebben willen oprichten, is een beschuldiging, die, behalve uit kwaadwilligheid, slechts uit een volslagen gemis aan inzicht in Bakoenin's zielkundige geaardheid kan worden verklaard. De autoritairen, die de anarchisten steeds als „kleinburgerlijke ideologen" smalen, vergeten dat zij zelf door hun staatsvereering, hunne parlementaire practijken en partij-rivaliteiten *kleinburgerlijk in de practijk zijn*, en zoo konden en kunnen zij tot op dezen dag ook geen ander vermoeden omtrent Bakoenin's bedoeling hebben. Maar Bakoenin was geen parlementariër, en geen partij- of gezagsmensch; hij was daarentegen een bevrijder, een levensvernieuwer, die, edelmoedig en openhartig van karakter als hij was, een diepen afkeer had van alle lage middelen en intriges en altijd rechtuit zei wat hij van de dingen dacht.

Zijn stoere, kerngezonde mannelijkheid was hoog verheven boven politieken naijver en partij-concurrentiezucht. Bakoenin had zich dan ook tegen den overgang van de geheime „Fraternité" internationale in de openlijke „Alliance" verzet. Het was de wensch zijner vrienden geweest, waartegenover hij echter als argument had aangevoerd, dat zulk een nieuwe Internationale zonder twijfel in een zeer ongewenschte positie van mededinging tegenover de oude Internationale zou geraken. Marx in zijn haat beschuldigde hem dus van datgene, wat hij juist wilde voorkomen.

Het verzoek om opname van de „Alliantie" in de Internationale werd door den generalen raad, of juister, door Marx afgewezen, omdat er, zooals geargumenteerd werd, gevaar voor desorganisatie in school. Bakoenin liet deze beslissing langs zich heen gaan. Wel verklaarde Marx met een beroep op de statuten zich homogeen met het toetreden van de afzonderlijke afdeelingen der „Alliantie" tot de Internationale. Hieraan werd door de „Alliantie" voldaan en op 9 Maart 1869 hief zij zichzelf als internationale federatie op. De afdeeling Genève van de „Alliance", wier voorzitter Bakoenin was, werd, nadat zij hare statuten had toegezonden, door den algemeenen raad met bijna algemeene stemmen in de

Internationale opgenomen. Formeel was dus de „Alliantie" vernietigd, feitelijk was zij overgegaan in afdeelingen van de Internationale met het program der „Alliantie". Dit program echter, waarin voor 't eerst de richtingslijnen werden aangegeven voor een sociaal-anarchistische organisatie en actie: de strijd voor het atheïsme, de vernietiging van den staat en het kapitalisme en hun vervanging door de agrarische en industrieele associaties der arbeiders, de directe revolutionaire actie inplaats van het parlementarisme, enz., bleef het verzamelpunt en het richtsnoer der anti-autoritairen over de geheele wereld.

In Genève ontplooide Bakoenin in 1869 'n krachtige revolutionnair-economische propaganda. Hij legde hier als het ware de eerste geesteijlke kiemen van het latere revolutionnaire syndicalisme. Als mede-redacteur van de „Egalité" (Gelijkheid), het orgaan van den in 1869 gestichten bond van afdeelingen der Internationale in Fransch-Zwitserland, „Fédération romande" (romaansche federatie) dat in Genève verscheen, schreef Bakoenine in dat blad artikelen geheel in den geest der revolutionnaire vakbeweging. Fel valt hij het kapitalisme aan, de arbeiders moeten zich hiertegen organiseeren in revolutionnaire vakvereenigingen, die door directe actie, werk-

stakingen en algemeene werkstaking hun eindelijke sociale zelfontvoogding door de sociale revolutie voorbereiden. Bakoenin gelooft, dat de ineenstorting van de kapitalistische maatschappij nabij is en voor dat beslissend tijdstip moet het proletariaat al zijn krachten concentreeren. Naast de vakbeweging kunnen óók crediet- en verbruiksvereenigingen dienen om de arbeiders te scholen voor de organisatie en ontwikkeling van hun eigen collectieve bedrijven na de ineenstorting van de burgerlijke maatschappij, maar zij kunnen geen middel voor het proletariaat zijn om zichzelf economisch te bevrijden. Voorts propageert Bakoenin het gemeenschappelijk bezit. En zich consequent plaatsend op het standpunt van strijd tegen het kapitalisme, komt hij op tegen allen, die van een politiek van verzoening heil verwachten. Tenslotte is bij Bakoenin alles ondergeschikt aan den economischen strijd en aan de organisatie voor de naderende revolutie.

Met deze revolutionnair-economische propaganda maakte Bakoenin zich veel vijanden onder de parlementaire kopstukken der arbeiderspartij. En de arbeiders in de horloge industrie te Genève waren te veel door nationalistische vooroordeelen en parlementair bijgeloof bezield, om eenig begrip en sympathie

voor Bakoenin's standpunt te kunnen gevoelen. Alleen onder de bouwvakarbeiders, die, voor het meerendeel uit buitenlanders bestaande, niet door nationalisme waren beneveld en 'n revolutionnaire traditie bezaten, omdat zij steeds op de directe economische actie waren aangewezen voor de verbetering of instandhouding van hun arbeidsvoorwaarden, vond Bakoenin met zijn revolutionnair syndicalisme grooten bijval. Ofschoon Bakoenin in zijn artikelen niet direct het parlementarisme had aangevallen, had hij toch zijn uitspraken niet ondergeschikt gemaakt aan de stembus-belangen, en zoo ontstond er onder de parlementair-gezinde horlogemakers een sterke oppositie tegen hem.

In de Zwitsersche Jura echter vond Bakoenin onder de arbeiders in de horloge-industrie het sterkste steunpunt voor zijne propaganda en organisatie van het sociaal-anarchisme. Bakoenin hield in Februari 1869 een rede te Locle over: „De filosofie des volks en de geschiedenis der bourgeoisie", die machtig insloeg, zoodat hij opeens de harten der arbeiders in de Jura won. Hij vond daar trouwens een zeer gunstig milieu. De meest geavanceerden onder de arbeiders waren reeds vroeger door bittere ervaringen van politiek bedrog der verschillende partijen, tot

het inzicht van het doellooze der politiek-parlementaire actie gekomen. Bovendien werd juist op dat oogenblik een fellen strijd tusschen de kerkelijke reactie en de vrije gedachte gevoerd. Maar ook Bakoenin's federalisme en zijn strijd voor het gemeenschappelijk bezit van grond, bodem en arbeidsmiddelen vonden warme instemming. Want de leider van de Internationale in de Jura, dr. Pierre Coullery, had het veel te druk met het zoeken naar en afsluiten van parlementaire compromissen met de burgerlijke partijen, dan dat hij oog zou hebben gehad voor deze revolutionnaire eischen der arbeiders. Daarbij waren Bakoenin's indrukwekkende persoonlijkheid, zijn meeslepend enthousiasme en zijn rhetorische overtuigingskracht geheel in overeenstemming met het temperament van de arbeiders der Zwitsersche Jura. Er schaarden zich hier begaafde, offervaardige en volhardende medestrijders om hem, zooals Constantin Meuron, James Guillaume, Adhémar Schwitzguebel e. a. Zoodoende was in de Jura een libertaire, federalistische en staatsvijandig kern ontstaan, die de economische organisatie en actie van het revolutionnaire proletariaat op den voorgrond plaatste, zich op de basis van den klassenstrijd stelde en ieder vertrouwen in de politiek-parlementaire

actie had opgezegd. Weldra zou het een centrum worden vanwaar de lichtstraien van het sociaal-anarchisme over de geheele wereld zouden uitgaan.

De diepe principieele klove, die tusschen het staatssocialisme en het anarchistisch federalisme bestaat, werd duidelijk zichtbaar op het congres van de Internationale, dat van 5 tot 12 September 1869 te Bazel werd gehouden. Meer nog dan vroeger werd hier de fijn-zielkundige uitspraak van den revolutionnairen syndicalist Fritz Brubpacher in zijn voortreffelijk boek over „Marx en Bakoenin" bewaarheid, dat deze beiden „twee beginselen zijn in menschelijke gedaante, die in de massa om de ziel der massa strijden." Deze beide geestelijke werelden in het socialisme, kwamen duidelijk tot uiting bij de besprekingen over de afschaffing van het erfrecht, over de vakbeweging, over de directe wetgeving door het volk en bij het vraagstuk van het gemeenschappelijk bezit. Dit laatste punt gaf Bakoenin o. a. aanleiding tot het uitspreken eener gedachte, die later Peter Kropotkine bij zijne wetenschappelijke verdediging van het communistisch anarchisme zoo vaak zou bezighouden : „Het individu is een product der maatschappij en zonder haar is de mensch niets. Elke productieve arbeid is vóór

alles een sociale arbeid. Omdat de productie slechts mogelijk is door den arbeid der vroegere en tegenwoordige geslachten, bestaat er in het geheel geen arbeid, dien men individueelen arbeid zou kunnen noemen."

Aan dit historisch zoo belangrijke tijdstip gekomen zijnde, moet ik, om den voorgeschreven omvang van dit geschriftje niet te veel te overschrijden, met mijn, zij het dan ook nog zoo onvolledig memoreeren van de voornaamste en voor mijn doel onmisbare feiten uit Bakoenin's leven helaas eindigen. Zooals ik echter in het begin reeds zeide, kon het geenszins mijn doel zijn om hier een geheele levensbeschrijving van Bakoenin te geven, maar ik kon slechts pogen, om, bij deze herdenking van zijn sterfdag, de beteekenis van Bakoenin's persoonlijkheid als mensch en als strijder duidelijk te doen uitkomen en 'n juist inzicht in de ontwikkeling en het wezen van zijn voornaamste, voor den practischen zelfontvoogdingstrijd van het revolutionaire proletariaat zoo belangrijke beginselen te helpen bevorderen. Zóó alleen kan immers blijken, dat de geest van den voor een halve eeuw gestorven strijder voor vrijheid en gerechtigheid nog onder ons voortleeft en zich vol blijvende levenskracht bevestigd, juist in het diep tragische sociale leven van onzen tijd.

Om nu een duidelijk beeld te krijgen van den ontwikkelingsgang die Bakoenin in zijn wereld- en maatschappij-beschouwing heeft doorgemaakt, was een schets van zijn leven. — hoe onvolledig dan ook — tot aan de volkomen rijpheid van zijn wijsgeerig en sociologisch denken noodzakelijk. Deze volkomen rijpheid van zijn denken, dit als 't ware gereed zijn van zijn wereld- en maatschappijbeeld, dat zich in hem verwezenlijkt als streven naar de sociaal-anarchie, bereikt Bakoenin aan het einde der zestiger jaren. Alles wat dan later komt is practische toepassing en waar zijn ontzaggelijke taak nog maar even tijd en gelegenheid overlaat, theoretische uiteenzetting dezer beginselen. Op de groote congressen in dien tijd komt duidelijk de toenemende verscherping en verheldering van Bakoenin's theoretisch en practisch standpunt uit in zijn uitspraken, waarvan ik de meest typische heb meegedeeld. Slechts in één punt komt er nog een kleine wijziging in zijn denken. Namelijk de verstandelijke en moreele inzinking der massa die op den Fransch-Duitschen oorlog van 1871 en den val der Parijsche Commune van 1871 volgt, doet bij Bakoenin het geloof verdwijnen aan het nabij zijn der sociale revolutie.

Tijdens den Fransch-Duitschen oorlog

schrijft Bakoenin zijne: „Brieven aan een Franschman". In het begin der zeventiger jaren ontwerpt hij ook een groot theoretisch werk over de sociale revolutie. Van dit werk zijn helaas slechts fragmenten verschenen, maar deze fragmenten geven door hun groote belangrijkheid er ons een idee van, welk een machtig revolutionneerend werk het geworden zou zijn, indien Bakoenin tijd en gelegenheid had kunnen vinden om het te voltooien. De eerste hoofdstukken van dit groote werk vormen de verhandeling: „Het Knoeto-Germaansche Keizerrijk en de Sociale Revolutie". Een ander fragment van het groote werk is de bekende studie: „God en de Staat". Dit meesterlijke geschrift is, ondanks zijn fragmentarischen vorm, toch het meest voltooide werk van Bakoenin en door zijn logische klaarheid en soms profetischen toon een der merkwaardigste en schoonste scheppingen der moderne revolutionnaire litteratuur. Nooit zal ik vergeten, welk een overweldigenden indruk dit evangelie der vrijheid op mij maakte, toen ik het in mijn jeugd voor de eerste maal las. Ook een zeer belangrijk geschrift van Bakoenin is: „De politieke theologie van Mazzini en de Internationale". Dit zijn de voornaamste werken, waarin Bakoenin in het begin der zeventiger jaren zijn sociaal-anarchis-

tische theorie heeft ontvouwd.

Hoe gaarne zou ik ook van dat deel van Bakoenin's leven een overzicht hebben gegeven, waarin de strijd tusschen hem en Marx het hoogste punt bereikt, maar waarin hij tevens werkt en strijdt, gesteund door de innige vriendschap der Jura-federatie en in Italië omgeven door mannen als Enrico Malatesta, Carlo Cafiero en zooveel anderen, terwijl hij het sociaal-anarchisme zich ziet verbreiden over de Romaansche landen, over Italië, Frankrijk en Spanje. Had ik dat echter gedaan, dan zou deze brochure nog éèns zoo groot zijn geworden.

Er zijn weinig groote baanbrekers geweest, die zóó verkeerd beoordeeld zijn als Bakoenin. Hij werd en wordt nog een halve eeuw na zijn dood gesmaad en veracht door de heerschende klasse en haar verdedigers, en óók de meerderheid der gezags-socialisten trachten van zijn persoonlijkheid en streven nog steeds een valsche voorstelling te geven. Dat komt, omdat Bakoenin de overheersching en de uitbuiting van den mensch door den mensch, niet alleen in het heden, maar óók voor de toekomst bestreed. Zijne opvatting van de gemeenschap was niet die van een dwangstaat, maar die, welke Dr. Vera Strasser in haar prachtig boek dat over de ziel-

kunde der gemeenschap handelt, aldus omschrijft: „De werkelijk verhevene gemeenschap, die in den waren en goeden zin majesteit over zichzelf is, heeft geen afhankelijkheidsoffers noodig, heeft veeleer behoefte aan vrije persoonlijkheden." En het is voor ons, sociaal-anarchisten, zeker een groote voldoening, nu men van de zijde der autoritairen meent Bakoenin als een overwonnen denker te kunnen voorstellen, te mogen beleven, dat zijn logische op de feiten der sociologie en der historie steunende staats-opvatting, volgens welke de roover en moordenaar Staat, die altijd klasse-instelling der heerschers en bevoorrechten is, het eigendomsmonopolie van grond, bodem en arbeidsmiddelen heeft *voortgebracht*, verdedigt en in stand houdt, als wetenschappelijk juist wordt aanvaard en bevestigd in het nieuwste werk van den grooten Duitschen socioloog Franz Oppenheimer, n.l. in het 2e deel van zijn „Systeem der Sociologie", dat speciaal over de „Sociologie van den Staat" handelt. Oppenheimer haalt ook in datzelfde boek met volledige instemming uitspraken van Bakoenin aan over federatieve arbeids- en gemeenschaps-organisatie, en in het slothoofdstuk huldigt hij Proudhon en aanvaardt diens federalisme, dat, zooals men weet, óók Bakoenin aan onzen grooten

Franschen voorganger ontleende, volkomen. Ook Oppenheimer trekt tenslotte de conclusie, dat de staat moet worden vernietigd, wil de zuivere vrije economie zich kunnen ontplooien.

Dat tenslotte ondanks alle verleugening van rechts en links, toch een betere waardeering van Bakoenin's persoonlijkheid en streven is doorgedrongen, is in de eerste plaats te danken aan het onvermoeide, met groote zelfopoffering volbrachte wetenschappelijke onderzoek van den grootsten biograaf en historicus der anarchistische beweging Dr. Max Nettlau en van de beide eminente onderzoekers James Guillaume en Dr. Fritz Brupbacher. Laten ook wij daarom trachten door te drinngen in de ware beginselen van Bakoenin, die van vrijheid en gerechtigehid, aan welker verwerkelijking hij de beste krachten van zijn machtige persoonlijkheid heeft gegeven. En als wij zijn bevrijdende ideeën in ons hebben opgenomen, laten wij ze dan ook aan anderen mededeelen, opdat steeds meer de zelfbewuste krachten gevormd worden die tenslotte de sociale revolutie zullen voltrekken. Dát is de nagedachtenis van Bakoenin wezenlijk eeren !
